

REGAN Vest

Undervisningsmateriale
om den kolde krig og
det danske totalforsvar

**DEMOKRATIETS
SIDSTE BASTION**

NM Koldkrigsmuseet
REGAN Vest
En del af Nordjyske Museer

Indhold

- S.03** 1→ Introduktion - den internationale konflikt
- S.05** 2→ Systemkonflikten - Den kolde krig
- S.11** 3→ Fra atombegejstring til dødsaske
- S.17** 4→ Danmark - det totale forsvar til den totale krig
- S.22** 5→ Demokratiets sidste bastion - REGAN vest
- S.27** 6→ Efter besøget i REGAN Vest

Signaturforklaring:

Kildeliste

Find alle kilder ved at klikke på de røde knapper eller på linket her:
www.nordjyskemuseer.dk/kildeliste-historie-gymnasium/

Opgave

1→

INTRODUKTION — DEN INTERNATIONALE KONFLIKT

Introduktion – den internationale konflikt

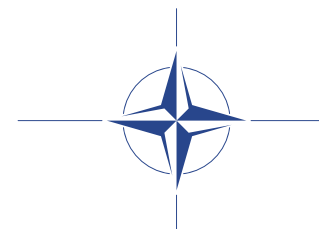
Den internationale politiske konflikt kaldet "den kolde krig" varede fra 1945, da USA afsluttede 2. verdenskrig med nedkastningen af atombomber over Japan, til Sovjetunionens opløsning i 1991. Verden var i denne periode delt i to; på den ene side stod Østblokken med Sovjetunionen og alliancesystemet Warszawapagten, og på den anden side stod USA og NATO-alliancen i Vestblokken. Udover en allianceopdeling skete der også en fysisk opdeling af Europa. Man taler her om "et jerntæppe" - en hård skillelinje der delte Europa i øst og vest.

Den kolde krig var på mange måder en anderledes stormagtskonflikt, end hvad man tidligere havde oplevet. De to dominerende supermagter, USA og Sovjetunionen, bekæmpede i perioden hinanden med alle tænkelige midler, men der var aldrig en direkte militærkonflikt mellem de to parter, hvorfor konflikten kaldes "den kolde krig". Krigens blev formentlig aldrig "varm", fordi alle parter frygtede, at det ville indebære en altødelæggende atomkrig.

Grundlæggende var den kolde krig en ideologisk konflikt mellem to modstående verdensopfattelser og to politiske systemer. Det var i højere grad en systemkonflikt end en traditionel stormagtskonflikt, hvor man ofte kæmper om kontrol over territorier.

For at forstå den kolde krigs påvirkning på Danmark, giver det mening at undersøge, hvad man på forskellige niveauer i samfundet *forestillede sig*, der ville ske, hvis en militærkonflikt brød ud mellem supermagterne, og hvordan man i Danmark kunne imødegå følgerne af et sådant rædselsscenario. I lyset af det skal man forstå de danske myndigheders handlinger under den kolde krig – herunder opførelsen af bunkeranlægget REGAN Vest og den krigsplanlægning, der skulle finde sted derfra.

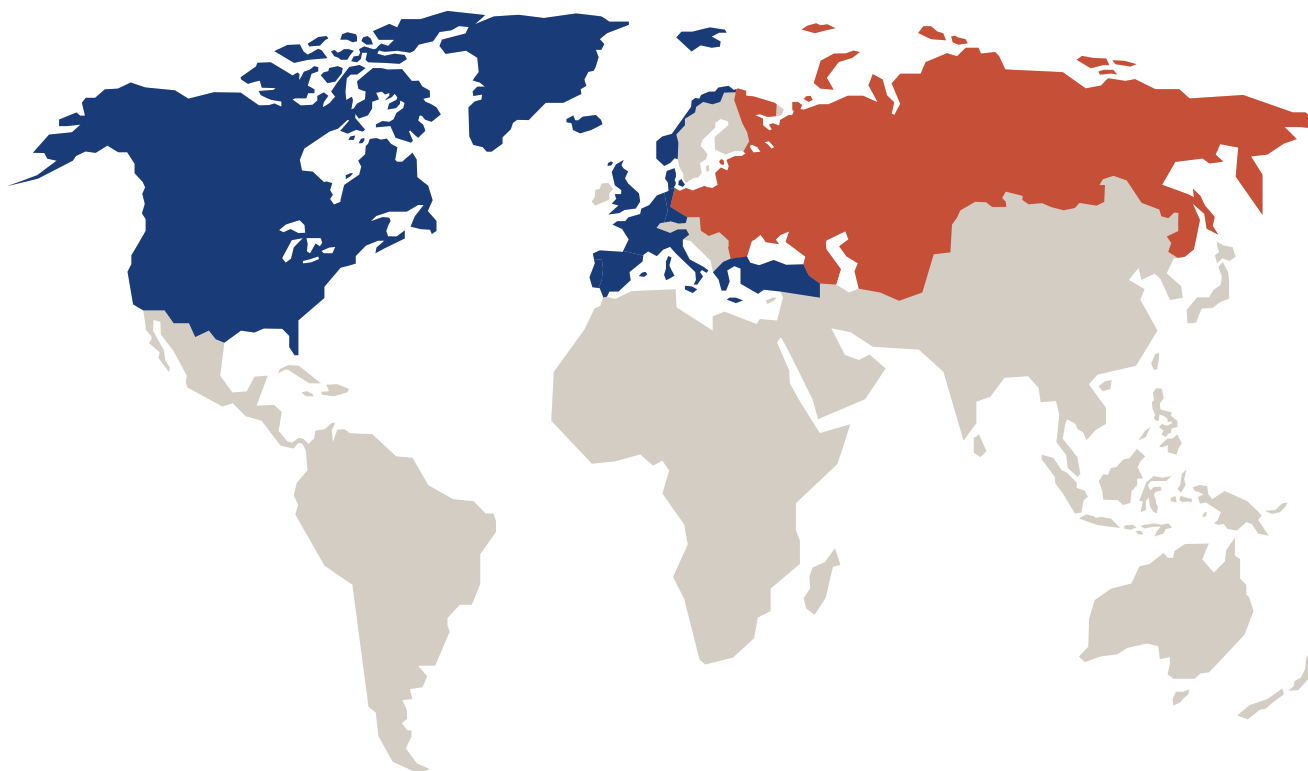
VERDEN UNDER DEN KOLDE KRIG INDDELT I TO BLOKKE, ØST/VEST

USA og NATOs
medlemslande

Sovjetunionen og
Warszawapagtlandene

2→

SYSTEMKONFLIKTEN — DEN KOLDE KRIG

Systemkonflikten – den kolde krig

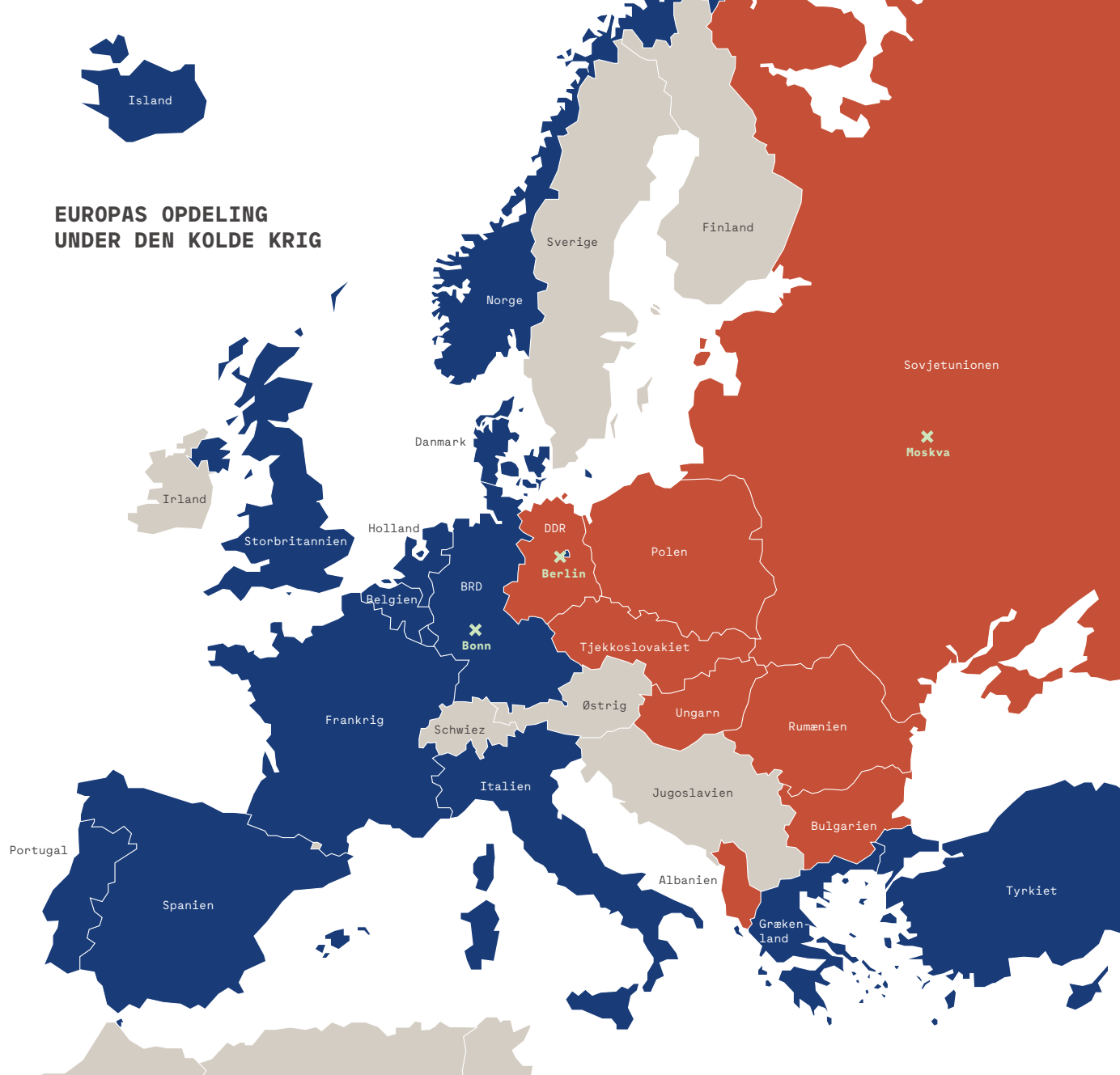
Den kolde krig adskilte sig fra tidligere traditionelle stormagtskonflikter, da den tog form som en global systemkonflikt, der i større eller mindre omfang påvirkede alle klodens lande. Supermagterne forsøgte hver især at udøve deres indflydelse i det meste af verden, og deres atomare militære magtmidler indebar risikoen for en global ødelæggelse.

Samtidig var konflikten bipolar i sin polarisering af Østblokken centreret omkring supermagten Sovjetunionen og Vestblokken, centreret omkring supermagten, USA.

Den kolde krig var en systemkonflikt mellem to særskilte økonomiske, politiske og ideologiske systemer: Kommunismen anført af Sovjetunionen på den ene side og på den anden side kapitalismen og de liberale demokratiske ideer forsvaret af USA. Det handlede ikke blot om abstrakte og fjerne ideologier, men også om identitet og følelser. Både Østblokken og Vestblokken forsøgte på alle måder at overbevise deres egne borgere og resten af verden om, at deres ideologiske system var overlegent, både moralsk og ideologisk. Det var altså dét, der kunne skabe de bedste forudsætninger for det gode liv på både kort og lang sigt.

I Europa kom blokopdelingen til at stå tydeligt med den såkaldte jerntæppe, der både fysisk og ideologisk opdelte det kommunistiske Østeuropa og det liberale Vesteuropa. Grænsen gik ned gennem Tyskland, der blev delt i et kommunistisk Østtyskland og et demokratisk-kapitalistisk Vesttyskland. Særligt tydeligt blev det i hovedstaden Berlin. Berlin lå dybt inde i Østtyskland, men byen blev ligeledes delt op i et øst og vest. Vestberlin, der hørte til Vesttyskland, kom til at ligge som en kapitalistisk demokratisk lomme i Østblokken. I Vesttyskland måtte man opgive Berlin som hovedstad til fordel for Bonn, som lå udenfor Østblokken. Det delte Tyskland og i særdeleshed Berlinmuren, som blev opført af Sovjetunionen for at omkranse Vestberlin, blev et tydeligt symbol på systemkonflikten.

EUROPAS OPDELING UNDER DEN KOLDE KRIG

Efter delingen af Tyskland i et Vest- og Øst blev byen Bonn forbundshovedstad i Vesttyskland i stedet for Berlin, som nu lå midt i sovjetisk kontrolleret territorie.

Kan man tale om et jerntæppe i Europa i nutidens politiske klima, og i så fald hvor ville du placere det? Forklar hvorfor?

I REGAN Vest hænger dette skilt som en påmindelse om, altid at holde tæt med hemmeligheder. Lars Horn Nordjyske Museer.

Mens tidligere tiders konflikter mellem stormagter primært blev udkæmpet ved hjælp af militære midler, så blev den kolde krig i højere grad udkæmpet ved hjælp af økonomiske, politiske og kulturelle midler. Det betød, at man konkurrerede på alle tænkelige arenaer for at vise sit systems overlegenhed.

Økonomisk set forsøgte USA at imødegå den udbredte fascination af kommunismen i efterkrigsårenes Vesteuropa, hvor krigens ødelæggelser, høj arbejdsløshed og mangel på mad og andre basale fornødenheder prægede hverdagen. Opfattelsen var, at fattigdom og nød skaber grobund for kommunisme. Derfor iværksatte USA et omfattende økonomisk genoprettelsesprogram, Marshall-planen, til de vesteuropæiske markedsøkonomier for at hjælpe landene på fode igen efter 2. verdenskrig. Projektet lykkedes, og de deltagende lande oplevede en hidtil uset økonomisk vækst, der både knyttede Vesteuropa tættere sammen internt og tættere til USA. I de sovjetisk kontrollerede østbloklande skabtes derimod et statskontrolleret planøkonomisk system, der overvejende favoriserede Sovjetunionen og den politiske og militære ledelse i de enkelte Warszawapagtlande.

Politisk set udspillede kampen sig både på regeringsniveau og blandt befolkningerne. I Østblokkens lande var det forbudt at være positivt stemt over for det liberale demokrati og den frie markedsøkonomi. Personer og grupper, der agiterede for demokrati eller kritiserede de socialistiske regimer, blev brutalt undertrykt og bekæmpet.

Modsat gav de demokratiske rettigheder og den udbredte ytringsfrihed i landene i Vestblokken anderledes vide rammer til at ytre sig for pro kommunistiske grupperinger og partier med tilknytning til Sovjetunionen. I de fleste europæiske lande havde disse grupperinger og partier en begrænset politisk indflydelse. Ikke desto mindre var der en udpræget bekymring for gruppernes loyalitet i tilfælde af en konflikt. En bekymring som den danske regering også måtte forholde sig til.

Der foregik derfor en omfattende efterretningsaktivitet mellem Øst- og Vestblokken. I Europa hvervede efterretningstjenesterne sympatisører og spioner, der kunne give relevante informationer om modstanderen og hjælpe i konflikten. Samtidig forsøgte efterretningstjenesterne at forhindre, at modstanderen rekrutterede spioner og fik kritiske informationer.

Udpeg med udgangspunkt i supermagternes magtmidler, hvordan den kolde krig ikke blot var en militær konflikt. Forklar, hvordan supermagterne kunne bruge film, musik og sport til at fremme deres status på bekostning af deres modstandere.

SE SKEMAET PÅ SIDE 9 →

USA

Supermagternes modsatninger

**Sovjetunionen
(USSR)**

MAGTPOLITISKE INTERESSEOMRÅDER

Anser hele verden som sit interesseområde med særligt fokus på Vest- og Centraleuropa samt stillehavsområdet.

Anser hele verden som sit interesseområde med særligt fokus på kontrol med Østeuropa som en sikkerhedszone mod Vesteuropa.

ØKONOMISK SYSTEM

Liberalistisk markedsøkonomi.

Statsstyret planøkonomi.

POLITISK SYSTEM

Liberalt demokrati.

Totalitært etpartidiktatur.

IDEOLOGISK UDGANGSPUNKT

Liberalisme/ Demokratisk konservatisme.

Kommunisme/ Socialisme.

CENTRALE ALLIANCEPARTNERE

NATO (1949)

Belgien, Canada, Danmark, Frankrig, Holland, Island, Italien, Luxembourg, Norge, Portugal og Storbritannien. Grækenland og Tyrkiet (fra 1952), Vesttyskland (fra 1955) og Spanien (fra 1980).

Warszawapagten (1955)

Bulgarien, Tjekkoslaviet, Østtyskland (DDR), Ungarn, Polen, Rumænien og Albanien (indtil 1968).

USA

Supermagternes magtmidler

Sovjetunionen (USSR)

ØKONOMISKE MAGTMIDLER

USA havde omfattende økonomiske midler.
Gav markante velstandsstigninger og billigere kvalitetsprodukter.

Sovjetunionen havde begrænsede økonomiske midler, men havde dog billig olie og gas. Gav tredjeverdenslande et økonomisk alternativ til det, de upopulære tidligere kolonimagter (Vesten) kunne tilbyde.

IDEOLOGISKE/MORALSKE MAGTMIDLER

Støttede menneskerettigheder, ytringsfrihed og velfærdsstater med økonomisk sikkerhedsnet.

Kritiserede Vestens imperialisme og dobbeltmoral i forhold til menneskerettigheder for farvede og indbyggerne i de tidligere kolonier.

KULTURELLE MAGTMIDLER

Dyrkede Hollywoodfilm, sport, kunst, popkultur, mode og design.

Dyrkede sport, skak, litteratur, filosofi, ballet.

MILITÆRE MAGTMIDLER

Konventionelle styrker:
Overlegne militærteknologisk set
Stærke flådestyrker
Atomare styrker (bedre):
Atombomber (1945)
Brintbomber (1952)
Interkontinentale missiler
Atomubåde

Konventionelle styrker:
Overlegne i antal - særligt i Europa
Mere effektive efterretningstjenester
Atomare styrker (større og flere):
Atombomber (1949)
Brintbomber (1953)
Interkontinentale missiler
Atomubåde

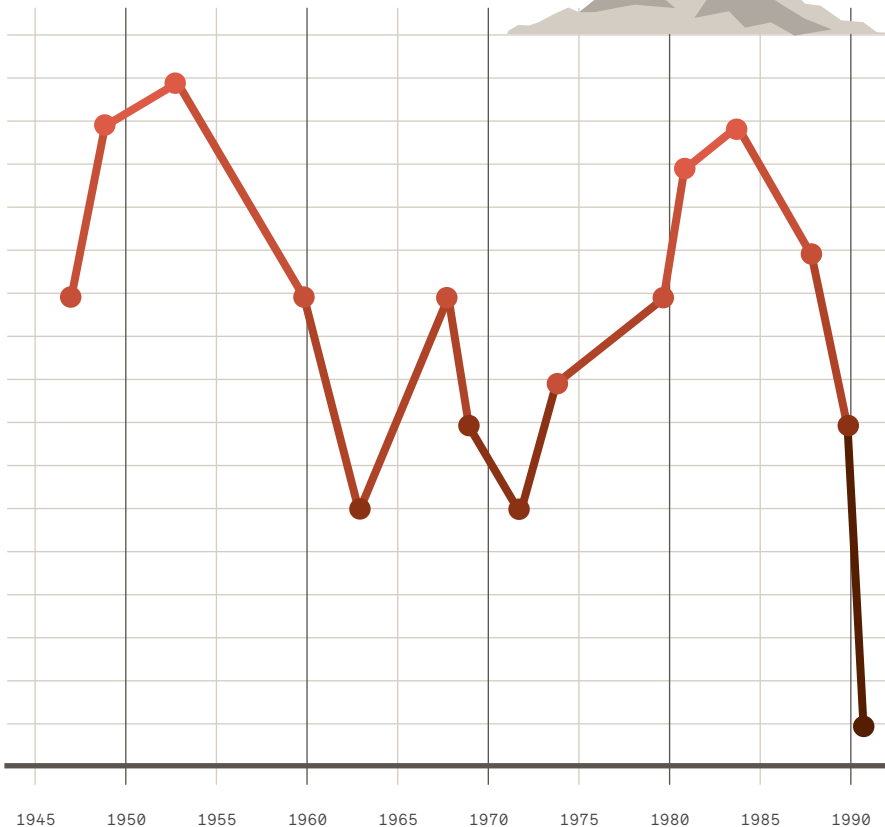
Spændingsniveauer i den kolde krig

Siden 1947 har en gruppe forskere jævnligt indstillet Dommedagsuret. Indstillingen bygger på deres opfattelse som videnskabsmænd om, hvor tæt jorden er på midnat som betyder dommedag. Grafen her er tegnet ud fra dommedagsurets indstillinger i årene 1947 - 1991.

KRIG

FRED

- 1945:** 2. verdenskrig slutter. Atombomber bruges for første gang over Japan.
- 1947:** Trumandoktrinen. USAs erklæring: "at støtte alle frie folk, der kæmper mod forsøg på undertrykkelse fra bevæbnede minoriteter eller kræfter udefra".
- 1948:** Berlinblokaden. Sovjetunionen blokerer forsyninger til Vestberlin.
- 1948:** Pragkuppet. Kommunisterne tager magten i Tjekkoslaviet.
- 1949:** Sovjetunionen udvikler atombomben.
- 1949:** NATO alliancen oprettes. De vestlige lande samles i en forsvarsalliance.
- 1952:** USA udvikler brintbomben og bringer våbenkapløbet ind i en ny fase.
- 1953:** Sovjetunionen udvikler brintbomben og våbenkapløbet accelererer.
- 1955:** Warszawapagten oprettes. Sovjetunionens allierede samles i en militæralliance.
- 1956:** Det Ungarske Oprør. Sovjetunionen invaderer Ungarn for at slå befolkningens oprør ned og opretholde kontrollen med landet.
- 1961:** Berlinmuren bygges rundt om Vestberlin for at stoppe befolkningens flugt fra Østtyskland til Vesten.
- 1962:** Cubakrisen. USA får afværget, at Sovjetunionen opstiller atommissiler på Cuba.
- 1968:** Foråret i Prag. Sovjetunionen invaderer Tjekkoslaviet for at sikre landets fortsatte kommunistiske styre.
- 1972:** SALT I-aftalen. Aftale om gensidig nedrustning af atomvåben mellem USA og Sovjetunionen.
- 1978:** SALT II-aftalen. Fornyelse af SALT I aftalen.
- 1979:** NATOs dobbeltbeslutning. NATO truer med opstilling af atommissiler ved den Øst-/Vesttyske grænse, hvis ikke Sovjetunionen fjerner deres missiler fra Østeuropa.
- 1981:** USA intensiverer oprustningen og lancerer bl.a. missilforsvarssystemet "Stjernekrigsprojektet".
- 1985:** Gorbatsjov bliver generalsekretær i Sovjetunionen. Han forsøger at reformere det politiske system.
- 1989:** Berlinmuren falder. De østeuropæiske kommunistiske regimer kollapser.
- 1991:** Det sovjetiske kommunistparti mister magten. Sovjetunionen opløses.

3→

FRA ATOMBEGEJSTRING TIL DØDSASKE

Fra atombegejstring til dødsaske

Allerede i 1938 blev atomspaltningprocessen opdaget af forskere i Tyskland, og det stod hurtigt klart, at processen kunne udnyttes militært. Af frygt for at Nazityskland skulle udvikle en ny type bombe – atombomben - søsatte USA, efter deres indtræden i 2. verdenskrig i 1941, i dyb hemmelighed et enormt forsknings- og udviklingsprojekt kaldet Manhattanprojektet.

Manhattanprojektet skulle sikre USA adgang til atombomben. Projektet var verdens hidtil største videnskabelige projekt, og kom samlet til at koste ca. 150 milliarder dollars i nutidspenge. Projektet beskæftigede på et tidspunkt op mod 130.000 mennesker. Ganske få vidste dog, at man arbejdede på at fremstille det ultimative våben, der kunne afslutte 2. verdenskrig endegyldigt. Planen lykkedes, men da var Tyskland allerede overvundet. Derfor valgte amerikanerne at kaste verdens første atombomber over de japanske byer Hiroshima og Nagasaki i august 1945 for endeligt at afslutte krigen. Amerikanerne ønskede også at gøre det tydeligt for Sovjetunionen, at verden havde set et nyt frygtindgydende våben, som kun Vesten var i besiddelse af.

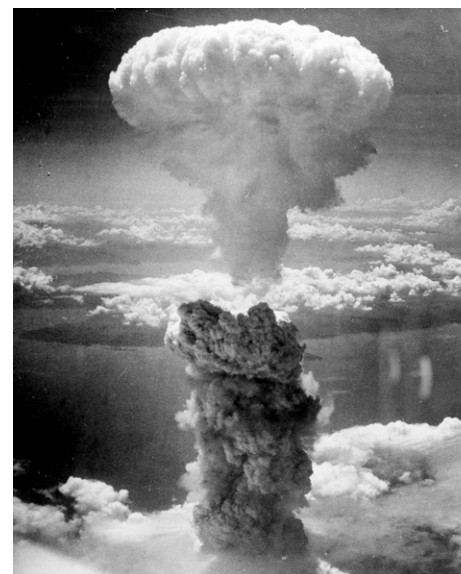
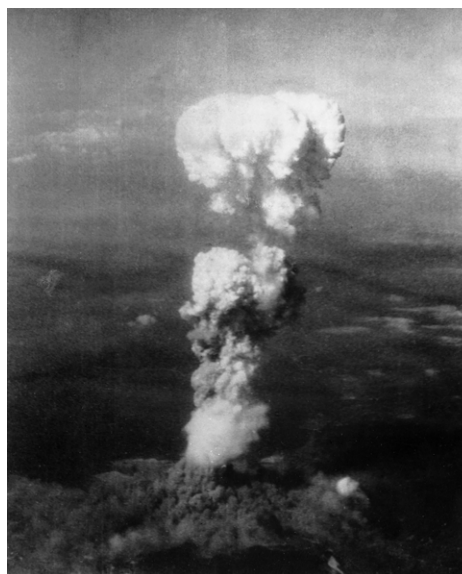
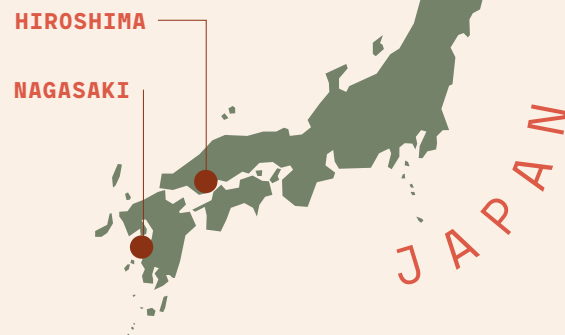
I de første år var danskernes viden om atombomberne meget begrænset. Især vidste man ikke meget om radioaktivitetens betydning, og den viden, man havde, kom fra amerikanerne, der nedtonede faren. Derfor var det opfattelsen, at de første atombomber stadig havde en størrelse i lighed med konventionelle bombes sprængkraft, og dertil var skrækken for bombernes voldsomme kræfter i USA og resten af Vesten blandet med begejstring og fremskridtstro på atomteknologiens fredelige muligheder.

”Fantastiske Atombomber mod Japan”

Social-Demokraten
7. august 1945

”Punktum for al krig - eller for civilisationen?”

Social-Demokraten
8. august 1945

Paddehatteskyerne over Hiroshima (til venstre) og Nagasaki (til højre). Ved bombningen af Hiroshima omkom ca. 70.000 mennesker og ved Nagasaki ca. 30.000 mennesker. Her fik verden syn for hvor voldsomme atombombernes sprængkraft var. Wikimedia Commons.

Ordet "atom" (eng. "atomic") med henvisning til atombomben blev et positivt modeord, og det blev populært at omtale den nye tid som "atomalderen". Den nye vovede todelte badedragt til kvinder, der kom i 1946, fik først navnet "Atome" pga. den mikroskopiske størrelse. Navnet ændredes senere til "bikini" efter det amerikanske prøvesprægningsområde i Stillehavet ved Bikini-øerne af to grunde; dels den eksotiske beliggenhed, og dels pga. designerens forventning om, at bikinien ville have en sprængfarlig virkning på mænd!

Atombegejstringen dæmpedes dog, da Sovjetunionen allerede i 1949 prøvesprængte sin første atombombe. Som konsekvens udviklede USA i 1952 den nye og væsentlig kraftigere brintbombe, der havde så voldsom en sprængkraft, at den var svær at begribe ud fra erfaringerne med konventionelle bomber. Beslutningen udløste kritik blandt både fysikere og i de politiske kredse i USA, da man frygtede, at brintbomben ville intensivere det militære spændingsforhold mellem supermagterne. Sovjetunionen fulgte trop og kunne i 1953 – altså under et år efter USA – prøvesprænge sin første brintbombe. Det igangsatte et kapløb mellem USA og Sovjetunionen om at udvikle stadig større og bedre bomber samt mere effektive fremføringsmidler. I slutningen af 1950'erne havde begge lande konstrueret langtrækkende missiler og bombefly, der kunne transportere atom- og brintbomber så langt, at USA og Sovjetunionen kunne ramme hinandens lande og styrke overalt på kloden.

Den første bikinimodel i den vovede todelte badedragt, juli 1946. Ritzau Scanpix.

ATOM-LET

i Dag ved alle, hvad det betyder

Da DUBARRY's Poudre Atome for mange Aar siden fik Navn efter det mindste af alle Partikler, anede ingen, at »Atomes« en skønne Dag skulde faa saa aktuel en Klang. Det er et fantastisk fint Puder, der giver ung og yndig Teint. Kr. 3,-, 5,-, 8,- og i Luksuske Kr. 12,-.

Dubarry

— den moderne Kvindes Skønhedspleje

Lær af »Skønhedens vises Sten« om Skønhedspleje og feminin Ynde. Pris Kr. 5,00. Bogen faas hos Forhandlerne eller mod Frimærker fra DUBARRY, Hovedvagtsgade 6, København K.

Annonce fra ugebladet Tempo, nr. 46, 13. november 1945.

ATOMBOMBENS ØDELÆGGENDE KRAFT

Bombers sprængkraft måles i ton TNT. Største konventionelle bombe under 2.verdenskrig var på 10 ton TNT.

Atombomben over Hiroshima – Little Boy – var på 15 kiloton (15.000 ton) TNT.

LITTLE BOY

TSAR BOMBA

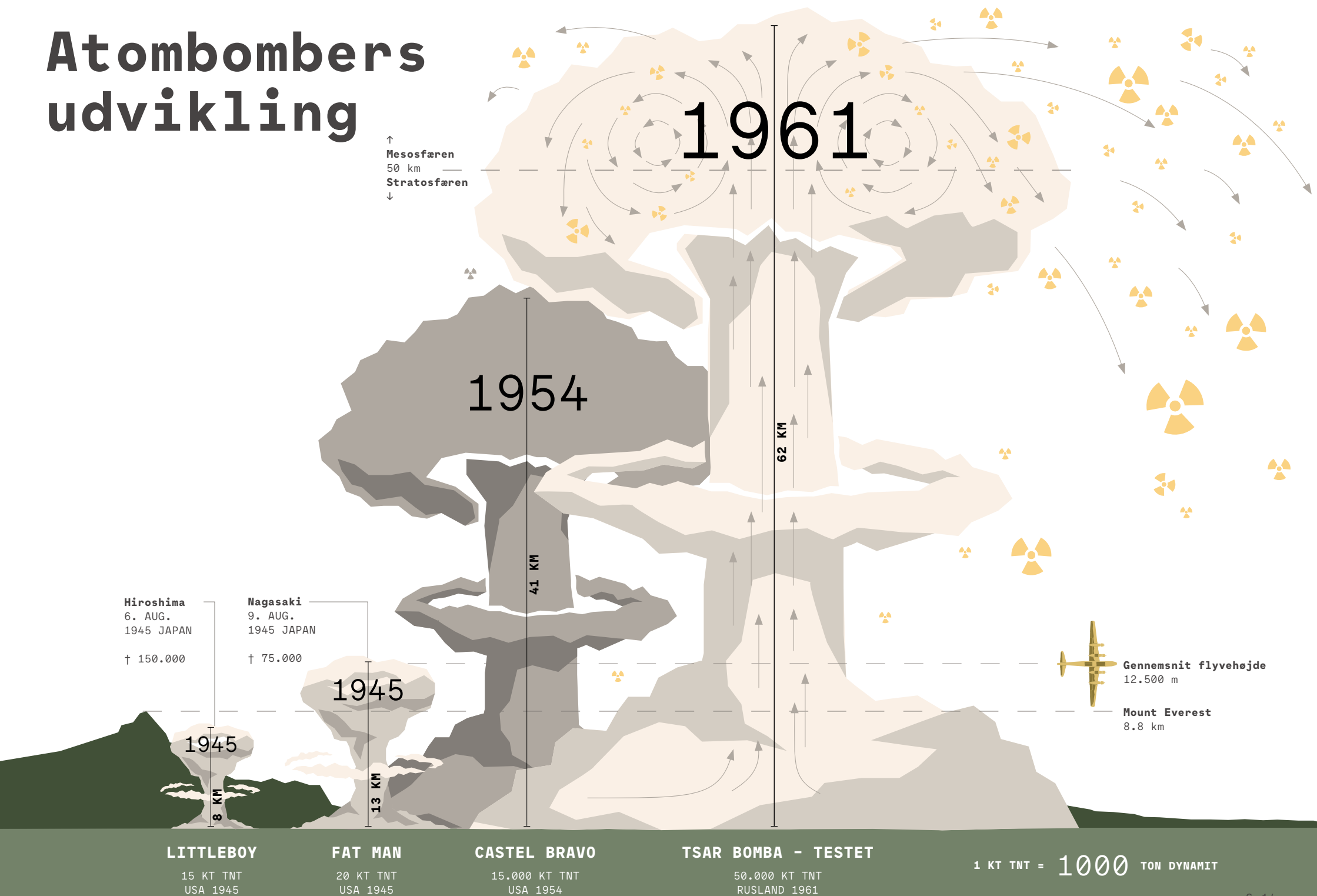
Den hidtil største prøvesprængte brintbombe, "Tsar Bomba", blev sprængt af Sovjetunionen i 1961. Bomben var på 50 megaton (50.000.000 ton TNT), hvilket er 3.300 gange mere end Hiroshima-atombomben. Tsar Bomba var i virkeligheden dobbelt så stor – altså på 100 megaton (100.000.000 ton TNT), men den turde Sovjetunionen ikke teste. De var simpelthen bange for, at der ville komme alt for meget radioaktivitet ud i luften. Derfor testede de kun bomben i halv størrelse.

"Tsar Bomba" vil lave en ildkugle, der øjeblikkeligt opsluger alt i en cirkel med en diameter på ca. 10 km.

Trykbølgen vil fjerne alle bygninger og alt liv inden for en cirkel på ca. 40 km i diameter. Overlevende inden for en cirkel på ca. 120 km vil få 3. gradsforbrændinger.

Derefter vil strålingen og radioaktivt støv – dødsasken – give dødelig strålingssyge til personer flere hundrede km væk fra sprængningsstedet, afhængigt af vindretning og vindstyrke.

Atombombers udvikling

Brintbomben ændrer krigens spilleregler

I marts 1954 prøvesprængte USA sin hidtil største brintbombe, Castel Bravo, på Bikini-atollen i Stillehavet. Sprængningen kom ud af kontrol og medførte en enorm omtale i medierne og en voksende kritik af våbenkapløbet. Den nye brintbombes enorme, ødelæggende kraft blev tydelig for verden med en sprængkraft på 15 megatons TNT. Det var næsten det dobbelte af, hvad amerikanerne selv forventede. Men omfanget af det radioaktive nedfald skabte den største bekymring. Bomben spredte farlige niveauer af radioaktivt støv over 160 km væk fra sprængningsstedet og langt uden for det område, den amerikanske hær havde vurderet var farligt. En japansk fiskerbåd, Lucky Dragon,

med 23 besætningsmedlemmer befandt sig uheldigvis i nærheden af prøvesprængningens sikkerhedszone. Fiskerne blev dækket af radioaktivt støv, i offentligheden kendt som "dødsaske" og fik akut strålingssyge. Alle blev alvorligt syge, og en af de 23 fiskere døde kort efter. Bådens fangst målte dødelige doser radioaktivitet. Lucky Dragon kom derfor til at stå som et håndgribeligt symbol på brintbombens voldsomme ødelæggende kraft og de radioaktive skadevirkninger, der kunne gøre enorme områder ubeboelige.

"Ultimatum til Menneskeheden: Fred eller tilintetgørelse"

Thisted Amtsavis, 3. januar 1955

I slipstrømmen af prøvesprængningen bragte danske aviser overskrifter, som tydeligt udtrykte frygten for brintbombens mægtige kræfter.

"Ingen Sejrherre - hele Menneskeheden taber"

Frederiksborg Amts Tidende, 13. april 1954

"Selvmord for menneskeheden"

Heimdal, 8. april 1954

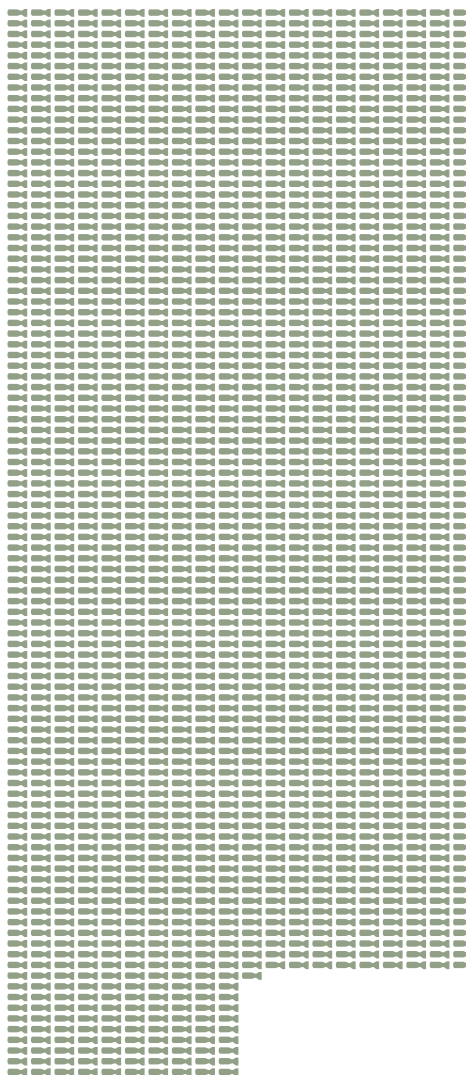
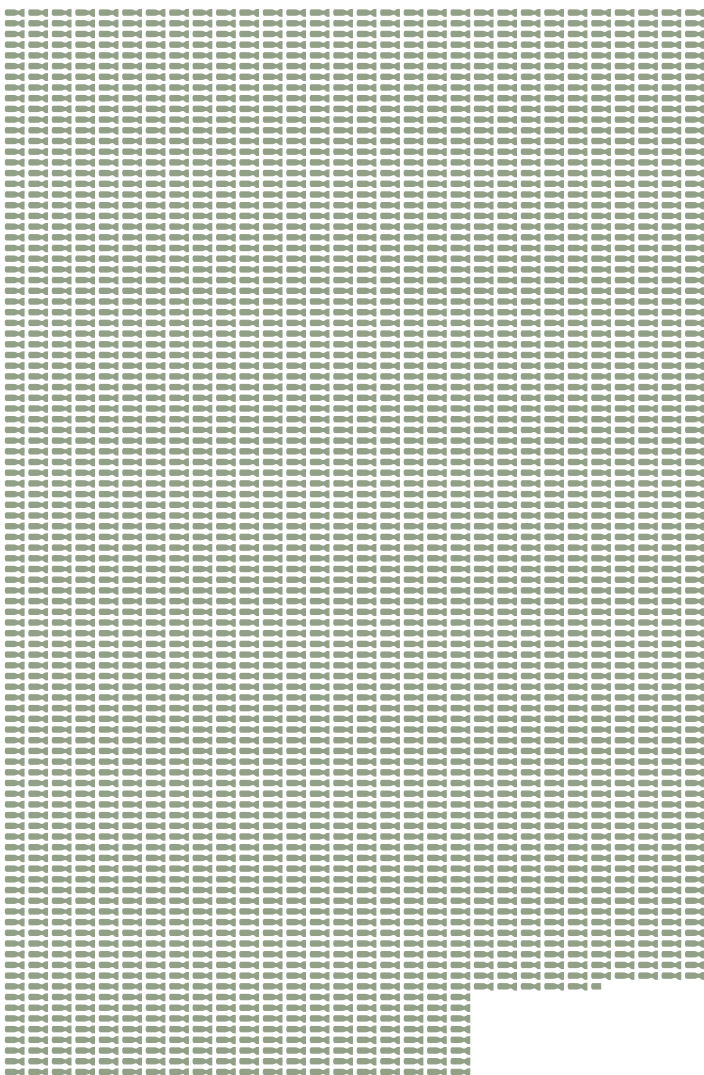
På fotoet ses sømanden, Alkichi Kuboyama, med sin familie. Besætningen blev behandlet med store mængder antibiotika og fik blodfusioner, idet deres immunforsvar og deres benmarv blev ødelagt. Ritzau Scanpix.

Atomvåbenbeholdninger i 1991

🚀 = 10 ATOMSPRÆNGHOVEDER

29.154 **SOVJETUNIONEN**

19.008 **USA**

Op gennem den kolde krig førte USA og Sovjetunionen et våbenkapløb, hvor det handlede om at have de fleste og de største atomvåben. Ved den kolde krigs ophør i 1991 havde Sovjetunionen – som billedet viser – klart flest atombomber. Alligevel blev USA anset som den militært overlegne part. Det skyldtes, at deres våben og fremføringsmidler var langt mere præcise og i det hele taget byggede på en bedre og mere moderne teknologi.

Frygten for jordens udslettelse

I begyndelsen af 1960'erne var det tydeligt for supermagterne, at en atomkrig for en hver pris skulle undgås. Konsekvenserne ville være katastrofale og resultere i gensidig udslettelse.

Man talte fra amerikansk side om Mutual Assured Destruction (MAD). MAD-doktrinen betød, at et hvilket som helst angreb mod et NATO-medlem ville blive besvaret med det fulde atomarsenal. Håbet var, at både Øst- og Vestblokken dermed ville undlade at starte en krig, da risikoen for den totale ødelæggelse simpelthen var for stor. Men frygten for, at modparten ville bruge atomvåben, var alligevel altid nærværende, og begge parter fortsatte derfor produktionen af atomvåben i hele perioden fra 1945-1989 i et forsøg på at opretholde en terrorbalance.

4→

DANMARK — DET TOTALE FORSVAR TIL DEN TOTALE KRIG

Danmark - det totale forsvar til den totale krig

Danmarks geografiske placering, som en prop i Østersøens udløb, gjorde landet til et strategisk vigtigt område for både Sovjetunionen og Vestblokken. Med kontrollen over de indre danske farvande kunne man reelt set hindre adgangen til de eneste sovjetiske havne, der var isfri hele året, og samtidig lukke af for, at Sovjetunionens store østersøflåde kunne komme ud til verdenshavene.

Efter Tysklands besættelse af Danmark under 2. verdenskrig var det under mottoet "aldrig igen en 9. april" magtpåliggende for befolkningen og alle ledende politikere, at man aldrig mere skulle opleve at være besat af et andet land. Det var tydeligt, at neutralitetspolitikken definitivt var forbi, og Danmark måtte vælge side. Her var USA og Vestblokken det naturlige valg. I 1948 tilsluttede Danmark sig den amerikanske Marshall-plan, og i 1949 meldte man sig ind i NATO og blev derved fuldgældigt medlem af Vestblokken.

Det internationale trusselscenarie

Som et naturligt led i det danske NATO-medlemsskab organiserede NATO fra 1950 et fælles kommandosystem for forsvaret af Vesteuropa under ledelse af en amerikansk øverstkommanderende. Danmark blev en del af Nordkommandoen sammen med Norge og Slesvig-Holsten. I tilfælde af konflikt skulle det danske forsvar koordineres med Nordkommandoen og NATO-hovedkvarteret i Belgien.

Danmark lå som en del af Vestblokken som frontlinjestat mod Østblokken. Dels var de danske farvande centrale for den sovjetiske østersøflådes adgang til verdenshavene. Dels var der fra Falster kun små 50 kilometer til det kommunistiske Østtysklands kyst. Mest udsat var dog Bornholm, der lå langt inde i Østblokkens interesseområde.

Danmark lå som en prop mellem Østersøen og Atlanterhavet. Hvis Sovjetunionen indledte en krig, ville Sjælland, Fyn og øerne højst sandsynligt blive udsat for angreb, så Sovjetunionens flåde kunne få fri passage ud i verdenshavene.

Sammenlign kortet over Europa på side 6 med et nutidigt kort over Europa. Hvor ligger grænsen til de russisk-kontrollerede områder i dag, og hvilken betydning har dette for Danmark?

SE KORTET PÅ SIDE 6

NATO vurderede, at Danmark ville blive en del af kamphandlingerne allerede i den første fase, hvis det kom til en direkte væbnet konflikt mellem Øst- og Vestblokken. Forventningen var, at Danmark ville blive angrebet fra to fronter: Først et lynangreb mod Sjælland og øerne for at få kontrol over Storebælt og Øresund og derefter en landkrig op gennem Jylland, når de nordtyske tropper var blevet nedkæmpet. NATO forudsatte, at der i angrebet på Danmark ville blive brugt et mindre antal taktiske (dvs. små) atombomber, men forventede ikke der ville blive brugt brintbomber.

Erfaringerne fra 2. verdenskrig, hvor krigshandlingerne også havde påvirket civilbefolkningen, skabte sammen med frygten for et atomangrebs omfangsrige ødelæggelser, en forventning hos de danske myndigheder om, at krigen ville blive "total". Den ville ikke kun ramme militære mål, men også ramme landets infrastruktur, forsyningslinjer og civilbefolkning. Man frygtede ligeledes, at de større danske byer af strategiske årsager kunne blive mål for atomvåben. Derfor søgte myndighederne at skabe de bedst mulige vilkår for befolkningen i tilfælde af atomkrig, selvom man måtte erkende, at man nok ikke kunne redde alle. Et af midlerne blev opbygningen af et totalforsvar, der bedst muligt kunne imødegå de frygtelige konsekvenser af den totale krig.

WARSZAWAPAGTENS FREMRYKNINGSPLANER VED ET ANGREB PÅ DANMARK

Her ses hvordan man fra dansk og NATO-side forventede, at Warszawapagten ville angribe Danmark, hvis en krig brød ud.

Det danske totalforsvar

De danske myndigheder definerede totalforsvaret som "...en samling af alle fornødne civile og militære kræfter til landets forsvar", betænkning fra Indenrigsministeriet, 1977. Totalforsvaret var, ud over militæret, opbygget af civilforsvaret, politiet og det civile beredskab. Totalforsvaret skulle både stå for det militære og civile forsvar af landet. På den civile side skulle det beskytte civilbefolkningen, men også sørge for at livsvigtige civile institutioner som fx sundheds-væsnen og jernbanerne fortsat fungerede. Men det skulle også beskytte og opretholde befolkningens tiltro til de demokratiske institutioner, så det liberale folkestyre kunne bestå - også efter en konflikt.

Meget af den planlægning, der blev foretaget inden for totalforsvaret kom aldrig til den danske befolknings kendskab. Dels fordi et offentligt kendskab til planerne ville betyde, at fjenden også fik indsigt i planerne og derved kunne udnytte dem til deres egen fordel. Dels fordi man frygtede, at det ville skabe unødigt bekymring i befolkningen, hvis omfanget af planlægningen blev kendt. Man sendte dog udvalgte informationer ud til borgerne for at forberede dem på det værste tænkelige scenarie.

I 1962 udsendte Statsministeriet folderen, "Hvis krigen kommer". Den skulle informere befolkningen om, hvordan de kunne forberede sig, og hvordan de skulle forholde sig i tilfælde af en (atom-)krig. Udover at ruste befolkningen bedre mod konsekvenserne af et atomangreb, så håbede myndighederne også på, at de illustrative informationer kunne mindske kaos og panik, som nedenstående illustration viser.

I januar 1962 modtog alle husstande i Danmark en folder med titlen "Hvis Krigen Kommer". Folderen indeholdt både gode råd til, hvordan den enkelte dansker kunne forberede sig på en krig, og anvisninger på, hvordan man skulle opføre sig, hvis krigen brød ud. I forhold til det sidste var det bl.a. vigtigt at bevare roen og undgå panik. Nordjyske Museer.

Myndighederne organiserede totalforsvaret i fire dele:

Det militær forsvar bestod af luftvåbnet, søværnet, hæren og hjemmeværnet. Det militære forsvars hovedopgaver bestod af sikring af de danske farvande - blandt andet ved at etablere de danske søforter Stevnsfortet og Langelandsfortet - og have kontrol med det danske luftrum og mobilisere hæren. Alt sammen i et tæt koordineret NATO-samarbejde for at kunne forsvare dansk territorium, Nordtyskland og Østersøregionen bedst muligt.

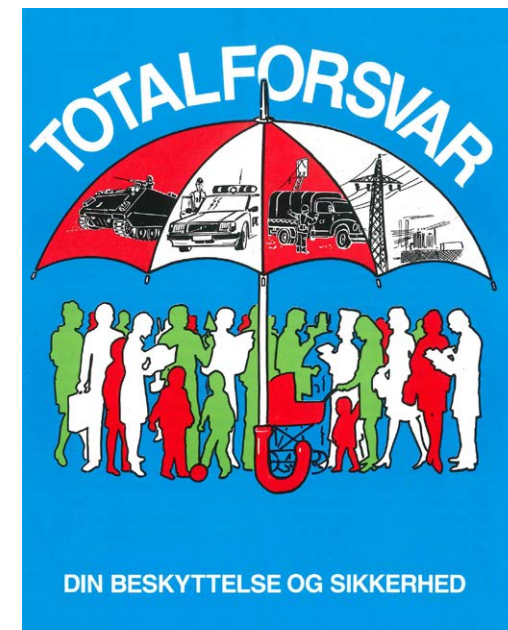
Civilforsvarets hovedopgave var beskyttelse af den danske befolkning gennem varsling og beskyttelse - primært vha. beskyttelsesrum, evakuering og redning. Civilforsvaret var en humanitær organisation, der bestod af både værnepligtige og frivillige.

Politiet skulle opretholde ro og orden, forsvare landet mod "indre fjender" og bistå de øvrige dele af totalforsvaret.

Det civile beredskab blev oprettet som følge af brintbombens potentielt samfundssyrtende konsekvenser. Både NATO og de danske myndigheder vurderede, at man i tilfælde af atomkonflikt havde brug for en institution med hovedformål at sikre statens og samfundets opretholdelse, imødegå kaos og anarki og sikre demokratiets overlevelse.

Det civile beredskab skulle opretholde myndighedernes funktion, hvilket i praksis blev gjort ved at opføre et netværk af bunkeranlæg på kommunalt, regionalt og nationalt niveau med bygningen af Regeringsanlæg Vestdanmark (REGAN Vest) i 1960'erne, og fra 1978 også REGAN Øst i Nordsjælland som de vigtigste. Fra dette system af bunkeranlæg kunne man koordinere mobilisering af arbejdskraft og materiel, sikre samfundsvigtige produkter - ikke mindst fødevarer, sikre økonomiske systemer, udlægge lagre og lave planer for rationering og sikre vitale transport- og kommunikationsveje. Desuden skulle man forsøge at opretholde velfærdsstatens kernefunktioner, så som håndtering af ældre og handicappede, sikre basale sundhedsydelser, håndtering af flygtninge osv.

Forsideillustration fra folder om det danske totalforsvar, udgivet 1986. Paraplyen viser totalforsvarets elementer, der tilsammen skulle sikre både landet og den befolkning, der står i ly af paraplyen, den bedst mulige beskyttelse. Nordjyske Museer.

I 1962 uddelte Statsministeriet folderen, Hvis krigen kommer, til alle husstande i Danmark i forsøget på at styrke befolkningens tillid til samfundets institutioner, minimere risikoen for anarki og give befolkningen håb om at kunne overleve et atomangreb. En Gallupundersøgelse fra samme år viste, at mange ikke læste folderen, og kun få følte sig mere trygge efter at have læst den.

Overvej fordele og ulemper ved at udsende et Facebook-opslag om, hvad danskerne kan gøre for at overleve et atomangreb.

Se hele folderen **Hvis krigen kommer**.

5→

DEMOKRATIETS SIDSTE BASTION — REGAN VEST

Demokratiets sidste bastion - REGAN Vest

Regeringsanlæg Vestdanmark - normalt omtalt som REGAN Vest - er en stor atomsikret bunker, der blev opført i årene 1963-68 i Nordjylland med det formål at huse regering, embedsmænd og regent i tilfælde af en atomkrig. REGAN Vest skulle fungere som den øverste myndighed i det civile beredskab, og herfra kunne man tage de overordnede beslutninger i en civil undtagelsestilstand, lave nødlovgivning tilpasset den gældende krisesituation og herfra skulle regeringen koordinere deres indsats med de militære myndigheder og NATO.

REGAN VEST

I 1957 anmodede NATO alle medlemslande om at opføre sikrede lokaler til deres regeringer i tilfælde af krig. Regeringsanlæggene skulle sikre, at regeringen kunne fortsætte deres arbejde og lede landet og demokratiet igennem en krigs rædsler.

I Danmark byggede man to sikrede regeringsanlæg; REGAN Vest, som ligger i Nordjylland og REGAN Øst, som ligger i Nordsjælland. REGAN Øst er stadig i brug og derfor hemmeligt.

1960erne

350

5.500 m²

Regeringsanlæg Vestdanmark - i daglig tale REGAN Vest - blev bygget i årene 1963-1968. Bunkeren er 5.500 m² stor, har 232 rum og der er plads til 350 personer. Regering, Regenten og centraladministrationen ville optage ca. 250 pladser og driftssektionen ca. 100 pladser.

Bunkeren er bygget ind i en kridtbakke ca. 60 meter under jorden ved Oplev i Rold skov. Når det ligger præcis der, skyldes det flere forhold:

- Der er en solid og stabil kridtundergrund, der beskytter mod tryk, varme og stråling fra atomvåben
- Stedet lå langt fra befolkningstætte områder og vigtige militære mål
- Det lå langt væk fra de dele af Danmark, som forsvaret frygtede ville blive hårdest ramt af en krig

REGAN Vest er konstrueret så atomsikret som det i 1960'erne var muligt at gøre i Danmark. Bunkeren kan ikke klare en fuldtræffer, men kan modstå en bombe af Hiroshimastørrelsen, der rammer tæt på og fjernpåvirkningerne (dvs. radioaktivt nedfald) fra langt større bomber.

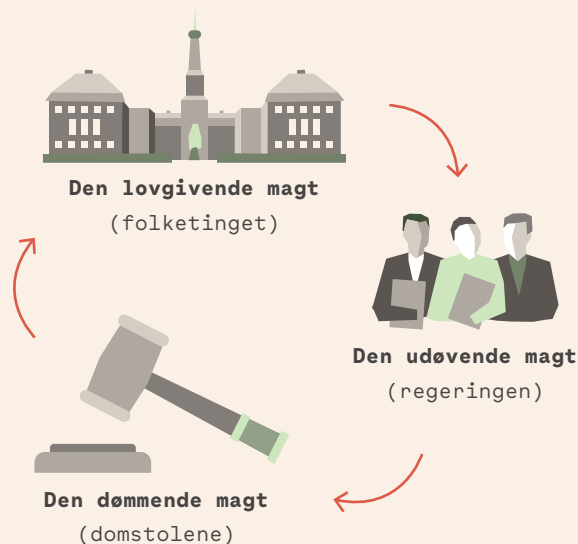
REGAN Vest er selvforsynende med strøm og vand. Desuden havde man lagerbeholdninger af mad, ilt og luftrensemidler, der gjorde, at bunkeren kunne køre "neddykket" og helt uden hjælp fra verden udenfor i op til 10 dage - præcis som en ubåd

DET DANSKE DEMOKRATI OG DEMOKRATISK PRAKSIS

Det centrale i et moderne repræsentativt demokrati som det danske er, at folket vælger nogle repræsentanter til at tage beslutninger på deres vegne, og at folket kan udskifte disse repræsentanter.

Rammen for **det repræsentative demokrati** og udarbejdelse af love og regler i Danmark er **Grundloven**, der lægger klare regler for magtens udøvelse og statsmagtens begrænsninger. Grundloven sikrer individets sikkerhed og frihed overfor politiske overgreb.

Statsmagten er opdelt i tre:

De folkevalgte repræsentanter i Folketinget godkender lovene, og de holder øje med, at regeringen og statsapparatet ikke bruger mere magt, end hvad lovene giver dem ret til.

Eb. nr.	Dato/tid	Spillet af	Hændelse	Bemærkninger/forudsætninger
E + 11	RGN VI		Fejl ved signalinstallationer på SVANEMØLLENS station i KØBENHAVN skaber meget store vanskeligheder i myldretiden. De Rejsende virker ikke irriteret, men bekymret i alvorlig grad. Der går rygter om sabotage. Plakater på alle S-togstationer i STORRØBENHAVN med tekster, hvori det påstås, at regeringen er årsag til krigshysteriet. Der forlanges bedre orientering. Løbesedler med samme tekst uddelt i HELSINGØR, FREDERIKSVÆRK, HUNDESTED, HELSINGØR, HILLERØD, FREDERIKSSUND, BIRKERØD, FARUM, ROSKILDE og KØGE. Løbesedler i det indre KØBENHAVN påstår at citere politikeres udtalelser om, at KØBENHAVN ikke kan evakueres, såfremt byen bliver A-mål.	

Op gennem den kolde krig afholdt NATO jævnligt øvelser, hvor både de militære og civile dele af alliancen øvede et krigsforløb. Her ses et uddrag fra øvelsen "Wintex 1981", og viser nogle af de hændelser, som Danmark skulle håndtere under et krigsforløb. Rigsarkivet.

Det danske demokrati

Etableringen af REGAN Vest var en direkte konsekvens af den udbredte frygt for atomkrig, som brintbomben udløste. Den står derfor som et monumentalt vidnesbyrd om periodens trusselsbillede og en meget reel frygt for en altødelæggende atomkrig. Den blev regeringens svar på, hvordan man ville kunne redde demokratiet, Staten og befolkningen igennem en atomkonflikt med Østblokken, men man var klar over, at det ville kræve ubærlige kompromisser at få Danmark igennem en atomkonflikt. Der ville nemt kunne opstå en række dilemmaer i de opgaver og valg, regeringen ville stå overfor.

Det ville fx være svært at beskytte civilbefolkningen fuldt ud mod direkte og indirekte konsekvenser af et atomangreb og på samme

tid opretholde danskernes tiltro det demokratiske system og de demokratiske værdier. Hvis regeringen så sig nødsaget til at give køb på de demokratiske værdier, ville man så kunne opretholde befolkningens moral og tiltro til samfundets institutioner? Var det overhovedet en mulighed at opretholde Danmarks suverænitet og yde troværdig hjælp til vores allierede, mens man beskyttede befolkningen og demokratiet?

Dette ville være reelle dilemmaer, som regeringen og embedsmændene ville stå overfor i tilfælde af et angreb fra Østblokken. Dilemmaet i REGAN Vest er inspireret af virkelige NATO-øvelser, gennemført under den kolde krig. Dilemmaerne afspejler derfor situationer og valg, som man fra NATO forventede, at den danske regering og embedsmændene ville blive stillet overfor.

Det danske demokrati i undtagelsestilstand

Under særligt alvorlige omstændigheder, hvor samfundet og nationen Danmarks struktur og eksistens er truet, vil den udøvende magt (regeringen) kunne erklære nødretstilstand (undtagelsestilstand) og begrænse rettigheder og sætte normale love ud af kraft. Det kan regeringen gøre, hvis man finder det nødvendigt for nationen og samfundets overlevelse. Et sådan indgreb er dog ikke uden omkostninger. Hvis befolkningen ikke finder omstændighederne alvorlige nok, vil det hurtigt kunne opfattes som et angreb på demokratiet og svække befolkningens opbakning til regeringen.

Grundlaget for, at regeringen ville kunne regere landet og vedtage love fra REGAN Vest, findes i Grundlovens §23:

”I særdeles påtrængende tilfælde kan kongen (læs: regeringen), når folketinget ikke kan samles, udstede foreløbige love, der dog ikke må stride mod grundloven og altid straks efter folketingets sammentræden skal forelægges dette til godkendelse eller forkastelse.”

Danmark tilsluttede sig i 1953 Den europæiske menneskerettighedskonvention, hvis artikel 15 gav mulighed for at indføre undtagelsestilstand og nødret og give mulighed for at fravige fra menneskerettighederne og dele af Grundloven. Det gjaldt dog aldrig vilkårligt drab og tortur.

De danske myndigheder havde en forventning om, at det ville være nødvendigt at erklære nødretstilstand i tilfælde af et krigsudbrud. Derfor var der på forhånd lavet et forslag til en fuldmagtslov, der hurtigt kunne vedtages fra REGAN Vest. Loven, der også går under betegnelsen ”Skuffeloven” var et tillæg til den Lov om civilt beredskab, som blev vedtaget af folketinget i 1959 og som fastsatte retningslinjerne for det civile beredskabsarbejde i fredstid. Men hvor Lov om det civile beredskab var alment kendt, så blev fuldmagtsloven aldrig offentliggjort. Selv i dag er fuldmagtsloven klassificeret som ”hemmelig”, men i et kort uddrag fra de overvejelser man havde, under udarbejdelsen af loven, står der at:

”Man kan ikke se bort fra, at det kan blive nødvendigt og at det i kraft af den konstitutionelle nødret kan være retmæssigt, at en regering i en krisesituation handler med tilsidesættelse af bestemmelser i landets forfatning. (...)” Her forholder man sig ikke til hvilke bestemmelser, det skulle være.

”Der vil iøvrigt ikke med en lovgivning som den her foreslåede fra folketingets side være taget afstand fra, at det må være en regerings ret og pligt i en nødsituation at træffe foranstaltninger, endog i strid med grundloven, til sikring af landets selvstændighed.”

Uddrag fra ”bemærkninger til fuldmagtslov”, 1961, Rigsarkivet

§ Stk. 1. Den personlige frihed er ukrænkelig. Ingen dansk borger kan på grund af sin politiske eller religiøse overbevisning eller sin afstamning underkastes nogen form for frihedsberøvelse.

Uddrag fra Grundloven §71

§ Enhver er berettiget til på tryk, i skrift og tale at offentliggøre sine tanker, dog under ansvar for domstolene. Censur og andre forebyggende forholdsregler kan ingensinde på ny indføres.

Uddrag fra Grundloven §77

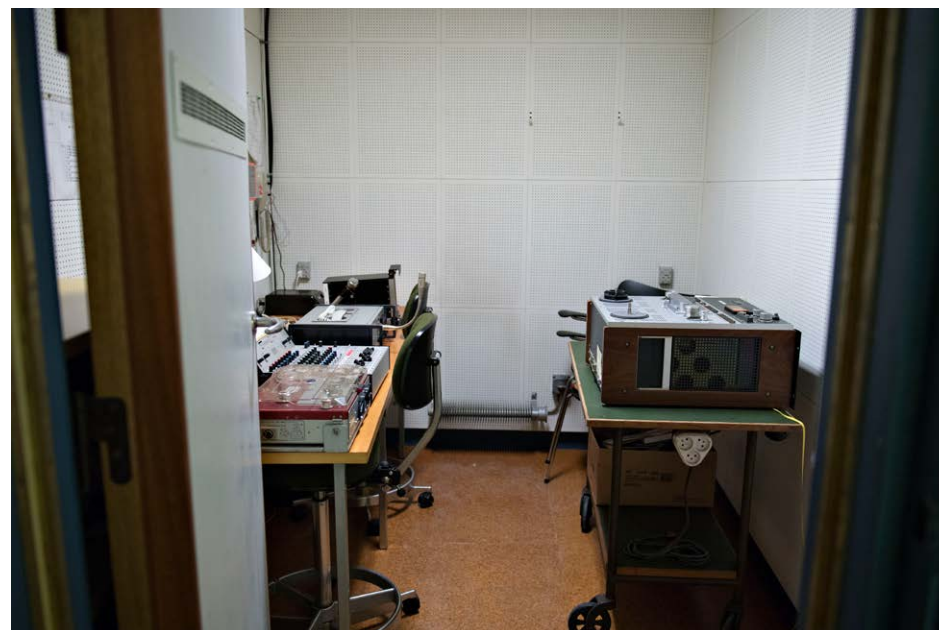
Fuldmagtsloven var blevet godkendt af et mindre folketingsudvalg, der bestod af 11 repræsentanter fra folketingets partier. Udvalget kommer i overvejelserne om nødloven dog ikke ind på, hvilke dele af grundloven og hvilke rettigheder man skal tilsidesætte i tilfælde af en alvorlig krise. Diskutér hvilke rettigheder og dele af normal demokratisk praksis, som det ville have givet mening at suspendere, hvis Danmark var blevet angrebet af Østblokken.

På mange måder var det et uløseligt paradoks for de vestlige demokratiske lande, at det kunne blive nødvendigt at sætte dele af demokratiet ud af kraft for at beskytte befolkningen og sikre nationens overlevelse. Demokratiets skrøbelighed og dette paradoks var man fuldt ud opmærksom på i evakueringsplanerne til REGAN Vest. Derfor var de organiserede medier - dengang aviser, radio og TV - tiltænkt en fremtrædende rolle i bunkeren. Mediedækningen var vigtig, så man kunne sikre ytrings- og pressefrihed i det omfang, det var muligt i en undtagelsestilstand. Medierne havde tre roller at spille:

1. at agere vagthund, og på befolkningens vegne vogte over regeringen og afsløre, hvis den misbrugte sin magt.
2. at agere kvalificeret talerør for befolkningen, stille kritiske spørgsmål til regeringen og dens beslutninger og løsninger.
3. at udsende troværdige informationer til befolkningen og skabe vidensgrundlag for en fornuftig, nuanceret demokratisk dialog, så misinformation fra fjenden havde sværere ved at skabe panik.

Træerne voksede dog ikke ind i himlen. Medierne havde allerede i fredstid selv indgået en aftale om en vis selvzensur i tilfælde af krig. Og var det ikke nok, gav nødlovgivningen mulighed for yderligere at begrænse ytrings- og pressefriheden, hvis regeringen skønnede, at det var nødvendigt for at beskytte befolkningen, myndighederne eller militæret.

De dilemmaer, som regeringen kunne blive sat i, hvis de skulle styre Danmark og danskerne igennem en konflikt og i værste tilfælde et atomangrebs rædsler, får I en oplevelse af, når I deltager i læringsforløbet ved Koldkrigsmuseet REGAN Vest.

Radiosendestudet i REGAN Vest. Der lå bånd parat med indspillede jingler til radioaviser og spillelister med beroligende musik. Lars Horn. Nordjyske Museer.

6→

EFTER BESØGET I REGAN VEST

Efter besøget i REGAN Vest

Rundvisningen i bunkeren og dilemmaspiilet giver perspektiver på, hvilke dilemmaer og udfordringer, den danske regering under den kolde krig kunne stå overfor, hvis den skulle føre Danmark og danskerne igennem en atomkonflikt. Dette afsnit er bygget op omkring tre opgaver, der tilsammen samler op på læringsforløbet og lægger op til diskussioner, der kan relatere bunkeren og dilemmaspiilet til nutidens problematikker og kriser.

Spionrapport

Forestil dig, at du er en sovjetisk spion, der har fået adgang til REGAN Vest-bunkeren og skal afgive en rapport til Moskva. Du skal gengive bunkeren bedst muligt efter hukommelsen samt reflektere over, hvilke informationer om bunkeren og dens funktion, der er relevante for den sovjetiske ledelse.

Grundlovssikrede rettigheder

Dilemmaspiilet, som I har gennemspillet, tager udgangspunkt i dilemmaer om demokrati og sikkerhed for landet og befolkningen. Med udgangspunkt i jeres oplevelser i dilemmaspiilet, skal I overveje situationer, hvor I øger befolkningens sikkerhed ved at begrænse centrale grundlovssikrede rettigheder som ytringsfrihed, pressefrihed og ejendomsret.

1. Kan der være situationer, hvor I vil mene, at det vil være det bedste for:
 - Regeringens muligheder for at beholde kontrollen?
 - Befolkningens sikkerhed?
 - Forsvaret af landet?
2. Overvej, hvilke konsekvenser det kan have for demokratiet?

En ny kold krig?

I kølvandet på krigen i Ukraine, hvor Rusland invaderede Ukraine 24. februar 2022, er eksperter begyndt at tale om en ny kold krig. Denne gang mellem Vestens demokratier og Østens autokratier ledet af Rusland og Kina.

I 1947 skabte forskere et såkaldt dommedagsur, hvor man forsøgte at illustrere, hvor tæt jorden var på udslettelse. I 1953 var det bare to minutter i midnat – det vil sige to minutter fra dommedag. Ved den kolde krigs slutning i 1991 blev uret stillet tilbage til 17 minutter i midnat. I januar 2023 blev dommedagsuret stillet til at være 90 sekunder fra midnat.

Diskutér hvad der taler for og imod en ny kold krig?

Brug artiklerne til inspiration:

Eksperter: Demokratiet kan blive taber i ny kold krig med autokratier af Birthe Pedersen, Kristeligt Dagblad, 18. oktober 2022,

Obama-rådgiver: Vi er tilbage i en slags kold stormagtskrig af Philip Flores, Politiken, 23. februar 2023,

